

DIPLOMADOLGOZAT

Földes Luca Veronika

2024

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Szent István Campus

Állattenyésztési Tudományok Intézet

Állattenyésztő mérnök mesterképzési szak

**A dióspusztai ménésben tenyésztett angol telivérek
versenyteljesítményének elemzése**

Belső konzulens: Dr. Bokor Árpád
egyetemi docens

**Belső konzulens
intézete/tanszéke:** Állatnemesítési Tanszék

Készítette: Földes Luca Veronika

Gödöllő

2024

Tartalom

1. Bevezetés	2
2. Irodalmi áttekintés	3
2.1. Az angol telivér	3
2.2. A teljesítményvizsgálat rendszere	4
2.3. A teljesítményt befolyásoló tényezők	6
2.3.1. Genetikai adottságok	6
2.3.2. Az életkor	7
2.3.3. Az ivar	7
2.3.4. A verseny körülményei	7
2.3.5. A zsoké	8
2.3.6. A tréner	9
2.3.7. A születési rangsor	10
2.3.8. A felnevelés körülményei	10
2.4. Tenyésztői és futtatói prémium	11
2.5. A diópusztai angol telivér ménés	11
3. Anyag és módszer	14
4. Az eredmények bemutatása	16
5. Következtetések	23
6. Összefoglaló	25
Irodalomjegyzék	26

1. Bevezetés

Dolgozatom témáját személyes érintettségem miatt választottam. Több lovas szakágban is kipróbáltam versenyszerűen magam, a lovak szeretete pedig egészen kicsi korom óta jelen van az életemben. Az angol telivér fajta és a lóverseny viszont teljesen magával ragadott, a munkámat és a szabadidőmet is nagyrészt ezzel töltöm. A fajtára jellemző gyors tanulékonyságot, alkalmazkodóképességet, a hihetetlen teljesítményüket lenyűgözőnek tartom. A lóverseny egy olyan sokoldalú sport, melynek érvényben lévő szabályrendszerét több, mint 300 éve formálták meg. A sport lényege egyértelmű, győzzön a leggyorsabb és a legjobb ló. A szakemberek ezeken a tradíciókon alapuló tenyészkipróbálásokon keresik a fajta és a sport fejlődése számára a legjobb egyedeket, melynek komplexitása az állattenyésztésben egyedülálló. A versenyteljesítmény pontos mérésén kívül a környezeti és egyéb tényezők is jelentős hatást gyakorolnak, ezáltal a teljesítmény számszerű kifejezése nem egyszerű feladat.

A Bábolna Nemzeti Ménesbirtok Dióspusztai Angol Telivér Ménese hazánk egyetlen és utolsó szilárd bástyája az angol telivér tenyésztésnek, évről évre versenyképes lovakat állít elő a hazai lósport számára és napjainkban a nemzetközi piac figyelmét is fel tudta kelteni. Ezért is választottam kutatásom alapjául ezt a tenyészállományt.

Dolgozatomban a hozzáférhető és hiteles adatokat feldolgozva részletes képet szeretnék mutatni a Dióspusztai Ménes általam vizsgált 19 évjáratának magyarországi versenyeredményeiről, rávilágítva az évjáratok közötti különbségekre és azok lehetséges okaira. Tanulmányom célja a Dióspusztán tenyésztett angol telivérek versenyteljesítményének átfogó értékelése és az eredmények tükrében a jövőbeli tenyésztési lehetőségek és fejlesztési irányok feltárása, hozzájárulva a ménes további eredményességeinek elősegítéséhez, és a magyar lósport és telivér tenyésztés támogatásához.

A tudatos tenyésztői munkának köszönhetően tapasztalható-e említésre méltó javulás az utódok eredményeiben, ha igen melyek azok, ha nem mik lehetnek annak okai?

2. Irodalmi áttekintés

2.1. Az angol telivér

Az angol telivér a világ legértékesebb lófajtája. A brit arisztokrácia lelkesedése a lóverseny iránt a 17. században a telivér fajta kialakulásához vezetett. Angliába és Írországba számos keleti mén érkezett és ezekkel a ménekkel tenyésztették az akkoriban ott található kancaállományt. Az 1791-ben kiadott General Stud Book listáján 103 import mén található, amelyek 50 százaléka Arábia vidékéről származik, 25 százaléka török és 25 százalék berber eredetű volt. Ezek közül mégis 3 mén alapított olyan vérvonalat, hogy a modern tenyésztésben a mai napig jelen vannak. A többi ménvonal fokozatosan eltűnt olyannyira, hogy a következő három mént lehet a fajta alapítóinak nevezni (Fehér, 1990).

A három mén közül az első Byerley Turk, melynek Angliába kerüléséről több elképzelés is van. Az alapító ménekből a legkiemelkedőbb Darley Arabian volt, aki 1700-ban született. Angliában a Darley család ménesébe kerülve kiváló kancákat fedezett. Legkiemelkedőbb leszármazottja Eclipse említést érdemel, hiszen törzsén keresztül a világ angol telivér tenyésztésére a mai napig rendkívüli befolyást gyakorol. A harmadik alapító mén és egyben legkalandosabb törénétű Godolphin Barb, vagy olvashatjuk Godolphin Arabian néven is, születését 1724-re teszik. A szép küllemű mént a marokkói szultán ajándékként szánta XIV. Lajos francia királynak, azonban a szállítás annyira megviselte a lovat, hogy nem merték a király elé vezetni. A lovat egy kereskedő vette meg és kocsis elé fogta. Amikor egy kissé jobb kondícióba került a ló, egy angol kereskedő megvette és egy barátjának ajándékozta Angliába. A ló egy ménesbe került, ahol próbaménnek használták. Egy napon Godolphin Arabian egy véletlen folytán befedezett egy kancát, melynek utódja később sikeres telivéreket produkált és utódai Angliában, Franciaországban és Olaszországban a mai napig eredményesek (Fehér, 1990).

A fajta 300 éves fejlődése során intenzíven szelektálták olyan atlétikai fenotípusok alapján, amelyek lehetővé teszik a kiváló teljesítményt a versenypályán. Angliában és Írországon a versenyüzem különböző típusú versenylovak kialakulását eredményezte a fajtán belül. Rövidtávú sprinterek, klasszikus középtávú lovak és fokozott állóképességű hosszútávú versenylovak alakultak ki (Bower és mtsai., 2012).

A fajtára jellemző a finom fej, élénk kifejező szemek és szikár test. Marmagassága átlagosan 157-173 cm körül alakul. Leggyakrabban előforduló színek a pej, sárga és szürke. Jellemző a hosszú nyak és magas, erős mar, a széles mellkas. Hátuk rövid, erős. Kifejezett, izmolt far jellemző és hosszú erős lábak. Első pillantásra úgy tűnhet, hogy a különböző távokon bármelyik

versenyló sikeres lehet, hiszen mind a 900 métert, mind a 3200 métert könnyedén képesek megtenni. Ha azonban közelebbről megvizsgáljuk a különböző távú versenyek nemzetközi szinten eredményes nyerteseit, feltűnik, hogy jelentős küllemi eltérések vannak közöttük. A rövid távú versenyek győztes egyedei annyira különböznek a hosszú távú versenyek egyedeitől, hogy szinte egy másik lófajtához tartozónak is gondolhatnánk őket (Britannica, 2024).

Ezzel kapcsolatban személyes tapasztalatom is van Angliából. 2018-ban Paul Nicholls többszörös ugró idomár champion istállójában dolgoztam. Érkezésemkor a lovak még a nyári pihenőjüket töltötték a legelőn. Magyarországon nem az ilyen típusú (stayer chaser) lovakhoz volt szokva a szemem, így első pillantásra akár idősebb félvér lovak is lehettek volna. Amikor mentünk értük a legelőre, akkor tudatosult bennem, hogy Gd. 1 nyerő lovak is vannak közöttük. Megállapítható, hogy a rövid-, közép- és hosszú távú versenyekre irányuló tenyésztési szelekció az angol telivér fajtán belül alapvetően eltérő lótipusokat alakított ki. Ezért a versenyzésre és tenyésztésre történő kiválasztáskor, valamint a tenyészegyedek párosításakor ezeket a testi különbségeket tudatosan szelektálják (Bailey és mtsai., 2022; Németh, 2024).

2.2. A teljesítményvizsgálat rendszere

A teljesítményvizsgálat rendszerét Magyarországon (a galopp versenyeket) a hatályos Galopp Verseny Szabályzat (továbbiakban G. V. Sz.) szabályozza, melyet a Lóversenyzést Felügyelő Bizottság az állattenyésztés szabályozásához szükséges törvényi szintű rendelkezésekről szóló 2019. évi LVI. törvényen alapuló, az állattenyésztésről szóló 188/2019. (VII. 30.) Korm. rendelet, valamint a lóversenyfogadás szabályairól szóló 20/1991. (XI. 5.) FM-PM együttes rendelet (továbbiakban: rendelet) 12. § (2) c) pontja alapján határoz meg. A G.V.Sz. hatálya az angol telivér és a versenyfélvér fajtájú lovak esetében kiterjed minden Magyarországon rendezett hivatalos galopp versenyre. Az angol telivérek Magyarországon a versenyeket 900-tól 3200 méteres távon futják. A galoppversenyek két csoportba sorolhatók, korteherversenyekre és hendikepekre. A korteherversenyekben a lovak terhet a koruk, nemük és az addigi nyereményeik alapján határozzák meg. A korteherversenyek lehetnek klasszikus versenyek, tiszta korteherversenyek és tehertöbblettekkel, teherengedményekkel kiírt korteher versenyek (Galopp szabályzatok, 2024).

A klasszikus versenyekben a lovak azonos terhet visznek, a kancák kancengedményt kapnak. Tiszta korteherversenyekben a lovak terhet a versenyfeltételek addigi nyereményeiktől függetlenül, a korteher táblázat szerint állapítják meg. A tehertöbblettekkel kiírt korteherversenyekben a lovak terhet a versenyfeltételek úgy határozzák meg, hogy az

alapterhek tekintetében a korteher táblázat az irányadó, a lovak addigi nyereségeik alapján tehertöbbletet visznek, illetve, ha a versenyfeltételek elrendelik, addigi eredményeik alapján teherengedményben részesülhetnek (Galopp szabályzatok, 2024).

A korteher, a különböző korú lovak eltérő fejlettségéből adódó képesség különbség kiegyenlítésére szolgál. A képesség különbségének rendszerét a kortehertáblázat tartalmazza, amely meghatározza az egész versenyévadra havonként, versenytávonként az évjáratok közötti teherkülönbséget. Azokban a korteher síkversenyekben, amelyekben kancák ménekkel vagy heréltekkel futnak együtt, a kancák 1 1/2 kg engedményben részesülnek. Kizárólag kancák részére kiírt korteherversenyekben nincs kancaengedmény. A kortehertáblázatban az egyes évjáratok között megadott teherkülönbségek havonként és távonként a korteherversenyekben az alapterhek tekintetében irányadóak, de nem kötelezőek. Azoktól a versenyfeltételekben a Versenytitkárnak jogában áll eltérni (Galopp szabályzatok, 2024).

A hendikep típusú versenyekben a lovak terhét esélyük kiegyenlítése céljából, korábbi versenyekben nyújtott teljesítményük alapján, versenyképességüknek megfelelően a Hendikepper Bizottság állapítja meg. A kortehertáblázatban az egyes évjáratok között megadott teherkülönbségeket havonként és távonként a hendikepekben kötelező a kirótt terhek megállapításakor figyelembe venni. Hendikep típusú versenyekben a kancák nemi engedményben nem részesülnek. A kortehertáblázat előírásai a hendikep versenyekben kötelező érvényűek. Síkversenyben a Hendikepper Bizottság kizárólag annak a lónak a terhét állapítja meg, amely a teherközlésig belföldi síkversenyben legalább két érvényes futásból egyszer 1.-3. helyezést ért el, vagy háromszor érvényesen futott. Érvényes futásnak az számít, amikor a ló a startoszloptól megkésés nélkül indult, és a célig lovasával a nyergében részt vett a versenyben, áthalad a célon anélkül, hogy távolozva lett volna (Galopp szabályzatok, 2024).

A hendikepszám a lovak versenyekben nyújtott teljesítményük, azaz versenyformájuk és egymáshoz viszonyított versenyképességük mérőszáma. Ez a szám egész és törtszámú is lehet. A Hendikepper Bizottság a versenyszezon végén csak annak a lónak ad generálhendikep számot, amely ló az adott évben legalább három belföldi versenyben érvényesen futott, vagy két versenyben futott érvényesen és ebből legalább egy versenyben 1.-3. helyezést ért el. A kétéves, a hároméves és a négyéves és idősebb lovak, külön csoportokban vannak rangsorolva a generálhendikep skálában képességszámuk csökkenő sorrendjében (Galopp szabályzatok, 2024).

2.3. A teljesítményt befolyásoló tényezők

Az angol telivérek teljesítménye egy rendkívül komplex tényezőktől függő folyamat, amelynek alapos megértése és optimalizálása elengedhetetlen a sikeres versenyeredmények eléréséhez. A teljesítményt számos tényező befolyásolja, amelyek mind a genetikai adottságokra, mind a környezeti feltételekre és a tréning módszerekre kiterjednek. Ahhoz, hogy egy angol telivér kiemelkedő eredményeket érjen el, nemcsak megfelelő genetikával és testfelépítéssel kell rendelkeznie, hanem optimális külső feltételekre is szükség van. A következőkben ezeket a tényezőket ismertetem.

2.3.1. Genetikai adottságok

A versenylovak teljesítményét az örökletesen meghatározott adottságok és a környezeti tényezők együttesen befolyásolják. A tenyésztő tulajdonságokkal dolgozik, ezek öröklődését pedig a gének határozzák meg. Előfordul, hogy egy-egy gén csak egy tulajdonságot határoz meg, de az is előfordulhat, hogy egy gén több tulajdonságra is hatással van (pleiotropia). Gyakran előfordul viszont, hogy egy tulajdonság kialakításában több génnek van szerepe (poligén tulajdonságok). A gazdaságilag fontos kvantitatív tulajdonságok nagy részét több gén örökíti át egyik generációról a másikra, ezzel a típusú öröklődéssel a populációgenetika foglalkozik (Chowdhary, 2013).

Egy tulajdonság örökletességét, örökölhetőségét a heritabilitás (h^2) fejezi ki. A galoppversenyzésben a teljesítmény mérésére a legelfogadottabb mérőszám, a hendikepszám. A különböző kutatások eltérő h^2 értéket mértek, de az átlag 0,3 körül van. A h^2 fogalmának értelmében ez azt jelenti, hogy a fenotípusosan megjelenő variancia a 0,3-szorosa, azaz 30 százaléka tulajdonítható additív genetikai hatásoknak, míg a többi a környezeti hatásoknak. Ebben nagy szórás érvényesül, elképzelhető, hogy az utódok között lesznek kiemelkedő egyedek, melyek akár a szülők képességeit is felülmúlják. Ennek valószínűsége viszont abban az esetben nagyobb, ha a szülők átlaga is minél jobb és sok csikó születik utánuk. Így lesz több esély arra, hogy a legkedvezőbb génkombinációk megvalósulhassanak (Bodó és Hecker, 1992). A genetika szépsége, hogy a véletlen is nagy szerepet játszik és már az első egyedek között is lehetnek kitűnő egyedek. Ezt bizonyíthatja a teljes testvérek közötti nagy különbség is. Például a hazai telivér tenyésztés utóbbi éveinek legnagyobb sikere a Diópusztán tenyésztett Esti Fény volt, két teljes testvére született El Matador és Enzo, akik eddig még átlagos képességet bizonyítottak (Kincsem Park galopp adatbázis, 2024).

2.3.2. Az életkor

A telivérek kipróbálása már egészen korán, 2 éves korban elkezdődhet. A síkversenyekre tenyésztett csikókat születésüket követő év őszén, 18–22 hónapos korban veszik idomításba. A tenyésztőknek ezért érdeke januári születésű („korai”) csikókat előállítani, hiszen ebben az életkorban még néhány hónap is nagy előnyt jelenthet. Az angol telivér fajtában a fedeztetési időszak február 15-től június 15-ig tart. Az angol telivérek versenytechnikai okok miatt január 1-jétől számítanak egy évvel idősebbnek (Bodó és Hecker, 1992). A versenyeket általában korosztályonként írják ki, mely országonként változhat, de legtöbbször 5 korcsoportot képeznek: 2 évesek, 3 évesek, 4 évesek, illetve 3 évesek és idősebbek, 4 évesek és idősebb lovak részére. A kétévesen starthoz álló telivérek számára először csak rövidtávú versenyeket (900-1200 m) írnak ki, majd a szezon vége felé a táv fokozatosan nő (1600-1800 m) (Gramm és Marksteiner, 2010).

2.3.3. Az ivar

A ló esetében megfigyelhető a különböző ivarú (mén, herélt, kanca) egyedek eltérő teljesítő-képessége, terhelhetősége. Ez a különbség a versenyeken elért eredményekben látható. A versenyek nemenkénti kiírása minden országban megfigyelhető. Ha a versenykiírás erről külön nem rendelkezik, akkor a kancák, ménnek és heréltek egyazon versenyben futhatnak. Magyarországon az ilyen versenyekben az alapterher 57 kg, de a kancák teherengedményben részesülnek korteher verseny esetében (Takahashi, 2015; Galopp szabályzatok, 2024).

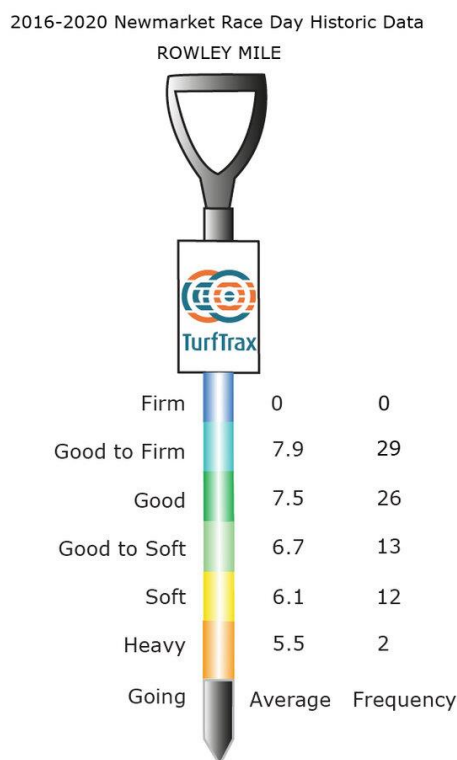
2.3.4. A verseny körülményei

A ló genetikai tulajdonságai mellett számos külső tényező is meghatározza egy ló versenykarrierét. Ilyen külső környezeti tényező a versenypálya talaja. A világban rendeznek versenyeket gyeppályán, homokon, speciális szintetikus talajon, sőt, még tengerparti homokos talajon is. Magyarországon jelenleg szintetikus pályán és gyeppen van lehetősége a lovaknak versenyezni a Kincsem Parkban.

Azonos mértékű környezeti változások a különböző összetételű talajokra nem egyforma mértékben hatnak. Az adott szerkezetű versenypálya állapotát leginkább annak aktuális nedvességtartalma határozza meg, amely szignifikánsan befolyásolja a lefutási időt abban az esetben is, ha különböző versenypályák egyedi tulajdonságaitól eltekintünk (a pálya alakja, lejtése, versenytáv) és kizárólag a felület állapotát nézzük (Maeda és mtsai., 2012).

Az évszázadokig használt hagyományos szubjektív megközelítésen túllépve a Cranfield Egyetem és a *TurfTrax* csapata öt éven keresztül dolgozott egy egységes objektív eszközön és

így jött létre az 1. ábrán látható *GoingStick*. Ezzel egy időben létrejött egy nemzetközileg elismert tudományos adatgyűjtési módszer, amely mércét biztosít az egységes globális pályakezelési rendszerekhez. 2009 óta a brit versenyszabályzat előírja, hogy a versenypályákon a verseny előtt néhány nappal és a verseny napján méréseket végezzenek, melyek eredményeit hivatalosan közölni kell. Ez egy egységes közérthető viszonyítási rendszert hoz létre, amely a trénektől kezdve a fogadókig mindenki számára érthető és elérhető. A nemzetközi versenyszervezők is átvették a *GoingStick* használatát világszerte. Angliában és Írországból hét kategóriába sorolják a különböző talajviszonyokat, melyek a következők: *hard*, *firm*, *good to firm*, *good*, *good to soft*, *soft* és *heavy*. A „*hard*” állapotú versenypályákat veszélyesnek tartják mind a lovakra, mind a zsokékre nézve, ilyen talajviszonyok mellett nem rendeznek versenyt. Szintetikus felületű pályák esetében pedig a következő típusokat különböztetik meg: *fast*, *standard to fast*, *standard*, *standard to slow*, *slow* (Dufour és Mumford, 2008).

1. ábra *GoingStick* (Forrás: <https://www.turftrax.com/goingstick>)

2.3.5. A zsoké

A lóversenyben, lósportban nem a lovasok versenyeznek, hanem a lovak. Mindezek ellenére a lovas hatása rendkívüli befolyásoló tényező a ló teljesítményét illetően. Torzító tényező, hogy az eredményes zsokék általában jó lovakat lovagolnak, illetve befolyásoló tényező, hogy a lovas betartja vagy nem a tréner utasításait az adott futamban (Oki és mtsai., 1995).

Ahogy a lovassportokban egyre többször látni női lovasokat, úgy a lósportban is egyre több női zsokét figyelhetünk meg. Mégis napjainkban a nagy lóverseny nemzetekben több mint 90 százaléka férfi a zsokéknak. Ez részben tradicionális alapokon nyugszik, részben pedig a férfiak általános fizikai állóképességén és erején alapul. A növekvő női létszám a sportban felkeltette a kutatók figyelmét, és megállapították, hogy a zsoké nemének a ló verseny- és tréningteljesítményére nincs számottevő hatása (Cashmore és mtsai., 2022).

2.3.6. A tréner

A ló versenyteljesítménye egy bonyolult folyamat végeredménye. Az élettani edzésfejlődésen túl, a versenyfelkészülés gazdasági és technikai háttere, a ló mentális készsége, az őt érő szociális ingerek, és genetikailag meghatározott tényezők együttes hatással vannak, melyben a tréner szerepe kulcsfontosságú. A trénerek felelőssége a ló fizikai és mentális felkészítése. A ló stresszkezelése, nyugodtsága és koncentrációja nagyban függ attól, hogyan bánnak vele a mindennapokban. A trénereknek biztosítaniuk kell, hogy a ló jól érezze magát, ne legyen túlterhelt vagy túlfeszített, hiszen egy mentálisan stabil ló jobban reagál a versenyhelyzetekre is. Egy jó tréner képes észrevenni a ló erősségeit és gyengeségeit, és ezekhez igazítja a munkát, hogy maximalizálja a teljesítményt (Ivers, 1983).

A tréner feladata a ló takarmányozásának összeállítása is, figyelve arra, hogy az megfelelően támogassa a versenyzési célokat. A jól takarmányozott ló energikus, erős és ellenállóbb a sérülésekkel és megbetegedésekkel szemben. A tréner megválasztja munkában és versenyben a megfelelő lovas, a versenytávot, a verseny talaját, illetve a megfelelő versenypályát idomítottja számára. A lovas jól ismerő tréner képes pontos tanácsokkal ellátni a zsokét a ló mozgásáról, tulajdonságairól és az optimális stratégiáról a versenyben, mely tényezők elengedhetetlenek a sikerhez (Ivers, 1983).

A tréner hatása hasonló a zsoké hatásához abból a szempontból, hogy általában az eredményesebb trénerhez kerülnek a jobb lovak idomításba és a sikeres idomárok istállójában több ló áll a kisebb trénerekhez képest, vagy jobb munkalovasokat tudnak megfizetni, ezek a tényezők torzíthatják a statisztikákat. Azonban sem a zsoké, sem a tréner nem hagyható figyelmen kívül egy versenyló karrierje szempontjából, a verseny csupán néhány perc, a félkészülés pedig több hónap, több év munkája. A győzelemhez mindezek együttes sikeressége szükséges (Ivers, 1983).

2.3.7. A születési rangsor

Az előrehaladott életkor kedvezőtlenül befolyásolhatja a telivér tenyészkanca reprodukív hatékonyságát, és hatással lehet utódainak eladhatóságára és verseny karrierjére. Továbbá bizonyítékok mutatják, hogy a kanca életkorának előrehaladtával az újszülött csikók esetében megnő a megbetegedés és a halálozás kockázata a neonatális időszakban. Az egészségügyi problémák tartós és káros hatással lehetnek az életben maradt csikókra, beleértve az értékesítési ár csökkenését és a sportteljesítmény romlását is (Scoggin, 2015).

A kancák többsége az első utódot négy, vagy ötéves korukban, fiatalon ellik. Ezek az állatok még fejlődésben vannak. A fiatal még növésben lévő kancák utódai fejlettségén ez megfigyelhető. Az kifejlődött kancák általában erősebb, fejlettebb csikókat hoznak a világra. Ebből adódóan a fiatal, illetve idősebb kancák csikói között olyan különbségek lehetnek, melyek a későbbi versenyteljesítményt is befolyásolják. Az idős kancák selejtezése és az egészséges, fiatal kancák utódainak kiválasztása praktikus és pénzügyileg megalapozott módszer a telivérek tenyésztésére, nevelésére és versenyeztetésére. Mivel az életkor az egyik olyan tényező, amelyet valóban kontrollálni lehet, a kanca kiválasztására és selejtezésére irányuló döntéseket e paraméter figyelembevételével is javasolt meghozni. Néhány telivéripari elemző szerint az anyakanca életkorával kapcsolatos előítéletek valósak, és ez a faktor valóban befolyással lehet arra, hogy elsőrangú kiváló versenylovat kapjunk (Scoggin, 2015).

2.3.8. A felnevelés körülményei

A versenyló sikere a csikóneveléssel kezdődik. A genetikai képesség a fölneveléstől nagymértékben függ és meghatározza, hogy az örökletes alap milyen hatékonysággal érvényesül. Megfelelő környezeti feltételek hiányában a legértékesebb genotípus sem tud érvényesülni. A tenyésztő dolgát nehezíti, hogy a ló nagyszerű kompenzációs képességgel bír és egy bizonyos határig tudja ellensúlyozni a felnevelési hibákat. Ezért az állat biológiai szükségleteit az egyedfejlődés minden szakaszában teljes mértékben biztosítani kell. A csikónevelés fázisaiban a következő nevelési elveknek kell érvényesülniük. Elengedhetetlen a megfelelő beltartalmi értékű, szakszerűen adagolt takarmány a csikó fejlődése érdekében. A mentális és fizikális egészség fenntartásához szükséges a rendszeres mozgás és friss levegő. A korai belovaglás miatt az emberhez való szoktatás már a korai csikókorban létfontosságú a stressztűrőképesség fokozásához. A felnevelési környezet balesetmentes kialakítása kulcsfontosságú. Az angol telivér teljesítőképessége elsősorban lábai épségétől függ. A pata

pedig a végtagok talajjal érintkező felülete. Az egészséges, ép pata fontosságára utal a régi mondás:” A pata a ló „. Ennek fényében a napi rendszeres pataápolás és szükség esetén a pata hetente történő igazítása csikókorban sorsdöntő lehet (Bodó és Hecker, 1992).

2.4. Tenyésztői és futtatói prémium

A hazai tenyésztésű angol telivérek hanyatló egyedszámának egyik lehetséges oka, hogy egyre több olcsó import érkezik az országba és a magyar tenyésztésű telivérnek gyakorlatilag nincs fizetőképessé kereslete, ezáltal a tenyésztői kedv is csökken. Ezek az import lovak származásukban és teljesítményükben sok esetben felülmúlják a hazai tenyésztést. Ezen tények ellensúlyozása végett a versenyszervező úgynevezett tenyésztési és futtatói prémiumot határozott meg. A tenyésztési prémium a versenyszervező által a kiírt versenydíj egy meghatározott hányadát jelenti, melyre a hazai tenyésztésű, díjat nyert ló tenyésztője jogosult, a futtatói prémium ugyanezekkel a feltétekkel a hazai tenyésztésű díjat nyert ló futtatóját illeti meg (Magyarországi Galopp Versenyló Tenyésztők Egyesülete, 2024; Galopp szabályzatok, 2024).

A versenyszervezővel azonos célokat képviselve a Magyarországi Galopp Versenyló Tenyésztők Egyesülete a magyar tenyésztésű angol telivér versenylovak részére, immár 2017 óta írja ki a „Magyar Tenyésztésű Galopp Versenylovak Championátusát” így támogatva és ösztönözve a tulajdonosokat, hogy a magyar tenyésztésű versenylo futtatása mellett döntsenek az importok helyett. A verseny megrendezésével a magyarországi angol telivér tenyésztők által tenyésztett versenylovakat az éves eredményük alapján díjazza az Agrárminisztérium támogatásával. A verseny értékelése a résztvevő lovak adott évi, összesített, a hivatalos versenyszervező által regisztrált versenydíj-nyereménye alapján, kor, nemek és versenytáv típusok szerinti bontásban, díjtáblázat alapján történik. Dolgozatom során ezeket a juttatásokat nem vettem figyelembe, de ezek a támogatások várhatóan elősegítik a magyar tenyésztői és futtatói kedv előrehaladását, így mindenképpen említést érdemelnek (Magyarországi Galopp Versenyló Tenyésztők Egyesülete, 2024).

2.5. A dióspusztai angol telivér ménés

A dióspusztai ménest Jaross Sándor 1912-ben alapította. A korábbi Esterházy-birtok részét képező Dióspusztán, a Tata városától 4 km-re, a tengerszint felett 195 méterre fekvő enyhén lankás, dombos, erősen meszes, homokkal kevert lösztalaj, a lovak nevelésére kiváló kemény meszes víz és a dombos felszínen történő mozgatók atletikus alkatú, versenyképes csikók

felnevelését tette lehetővé. Jaross Sándor a ménes impozáns központjaként megépítette az eklektikus stílusban ma is álló kúriát és elkezdődhetett a szakszerű tenyésztés.

A ménes hamar fejlődésnek indult, és az innen származó angol telivérek nemzetközi viszonylatban is jelentős sikereket értek el. Halász Béla irányítása alatt jelentős fejlesztések történtek. Óriási karámok épültek, gyepes kifutókat létesítettek, a tenyészállomány pedig minőségi változáson ment keresztül. Diópuszta aranykorát élte ezekben az években. 1944-ig öt Derby-nyerőt adott a lóversenyzésnek (Bossányi-Havas és Gróf Markovits, 1943).

Mivel Diópuszta a hazai angol telivér tenyésztés utolsó bástyája, a kistenyésztők támogatásában és a hazai tenyésztési irányok kitűzésében meghatározó jelentőségű. A lóállomány tekintetében az állami ménes a legnagyobb hazai szereplő. Feladatuk a versenylovak tenyésztése, versenyeztetése és a magántulajdonban lévő kancák panziós kiszolgálása. A ménes évről évre 40-45 saját kancával tenyészt. Jelenleg már a tenyészkanca 90%-a import, amelyek nyugat-európai színvonalú pedigrével rendelkeznek. A saját csikólétszám általában évi 28-30. A ménesben yearling korig nevelkednek a lovak, majd innen kerülnek a tréningpályákra saját idomításban, illetve értékesítésre vagy bérbeadásra.

Az elmúlt évek tenyésztésének eredményességét bizonyítja, hogy 2015-ben Megkapó a Derby második helyezése és a Kancadíj megnyerése után a legeredményesebb magyar tenyésztésű ló lett. 2016-ban pedig My Luck a Nemzeti Díjban, a Kovács Mihály Emlékversenyben és a Magyar St. Legerben elért győzelmei alapján az „Év Lova címet kapta”. 2018-ban Esti Fény nyerte a Magyar Derbyt, így 24 év szünet után ismét diópusztára került a kékszalag. Később a Kincsem Díj és a Magyar St. Leger megnyerése után az „Év Lova” címet is kiérdemelte. Azóta már black type státuszba került és a közelmúltban Ausztráliában ért el kiemelkedő sikert (Kincsem Park galopp adatbázis, 2024).

A black type minősítés elérése minden telivér tenyésztő és tulajdonos célja. A kifejezés onnan ered, hogy az árverési katalógusokban a European Pattern Committee által kiemelt kategóriájú versenyekbe sorolt futamok nyerőit vagy helyezettjeit vastag fekete betűvel írják. Ez a fajta megkülönböztetés segít első pillantásra észrevenni az eredményesebb lovakat az árverési katalógusokban. Black type versenyek a Group vagy Grade és Listed besorolású versenyek, amelyek kiemelkedő fontossággal bírnak, magas színvonalúak. Ahhoz, hogy egy verseny ilyen minősítést szerezzen, különböző feltételeknek kell megfelelni, melyet a European Pattern Committee határoz meg (British Horseracing Authority honlapja, 2024).

A ménés egyetlen saját tenyésztésű fedezőménje az Overdose apaságú, 2015-ös születésű Cirfandli számos kiemelt versenyt nyert a ménesnek Magyarországon. Nemzetközi szinten is megmutatta tehetségét Cirfandli, hiszen kétszer volt harmadik Listed besorolású versenyben, illetve orrhosszal kapott ki Milánóban egy szintén Listed kategóriájú futamban, így ő is black type besorolást kapott. Az utóbbi évek másik kiemelkedő diópusztai tenyésztése a 2021-es Magyar Derby győztese, Shy Boy volt. A ménesben jelenleg 4 fedezőmén van felállítva. Pigeon Catcher, Ecrivain, Mokarris és Cirfandli (Hesp, 2018; Kincsem Park galopp adatbázis, 2024; Bábolna Nemzeti Ménesbirtok honlapja, 2024).

3. Anyag és módszer

A Bábolna Nemzeti Ménesbirtok által, a diópusztai ménesében tenyésztett angol telivérek versenyeredményeit vizsgáltam. Kizárólag a ménes saját tenyésztésű lovait vettem figyelembe, az ott született, de privát tulajdonú lovakat kizártam a vizsgálatból. Ezek a lovak bár a ménesben jöttek a világra, a lovak tenyésztője minden esetben a tulajdonos és nem a Bábolna Nemzeti Ménesbirtok. Így pontos információt az érintett lovakról az általam megfigyelt időszakból nem tudtam szerezni. A ménes 100-150 körüli lóállománya napjainkban a telivértenyésztés legnagyobb és egyben sajnos az utolsó magyarországi bázisának tekinthető, viszonylag állandó körülmények állapíthatóak meg a felnevelést illetően, tehát jó lehetőséget biztosít az ott található tenyészállatok tenyésztésben elért eredményeinek elemzésére és összehasonlítására.

A dolgozathoz szükséges adatokat a Kincsem Park hivatalos galopp adatbázisából gyűjtöttem (Kincsem Park galopp adatbázis, 2024). A versenyeredmények 1996-tól elérhetőek az adatbázisban, viszont a 2001-es évjárat az első olyan, amelynek minden egyedének elérhető a hendikep száma is, ezért ettől az évjáratától kezdve a 2019-es évjáratig vettem figyelembe az eredményeket. Kizárólag azoknak a versenylovaknak az adatait használtam fel, amelyek rendelkeztek hendikep számmal, tehát legalább három érvényes futásuk volt, vagy legalább két érvényes futásból egyszer 1.-3. helyezést értek el. Korábbi 2.2 fejezetben már említettem, hogy érvényes futás, ha a ló a versenyben megkésés nélkül indult és a célig lovasával a nyergében részt vett a versenyben, áthalad a célon anélkül, hogy távolozva lett volna. Elméletileg lehetséges, hogy egy ló kihagy egy egész versenyszezont, majd visszatér, de ez annyira ritka eset, hogy dolgozatomban ezt nem vettem figyelembe.

Az általam vizsgált időszakban vannak még olyan 2019-ben született lovak, melyek aktívan versenyeznek 2024-ben is, ez két egyedet jelent. A herélt lovakat a ménekhez soroltam, a heréltek alacsony egyedszáma és a jobb átláthatóság végett. Az adatbázisban a ménes, mint tenyésztő több néven szerepel, ennek oka, hogy az évek alatt a tulajdonos (jelenleg Bábolna Nemzeti Ménesbirtok) gazdálkodási formája folyamatosan változott. A külföldi versenyeredményektől kutatásom során el kellett tekintenem, mivel sok ló külföldre került értékesítésre és nem tudtam mindegyikről hitelt érdemlő információt szerezni.

Mivel munkám során közgazdasági szempontból tág időintervallumot dolgoztam fel, az egyes évjáratok pénznyereményei nominálértéken összehasonlíthatatlanok, ezért az életnyeremények reálértékével dolgoztam, hogy kiszűrjem az inflációt. Ezt úgy számítottam ki, hogy az életnyeremény nominálértékét megszoroztam az adott ló utolsó versenyévétől 2023-ig

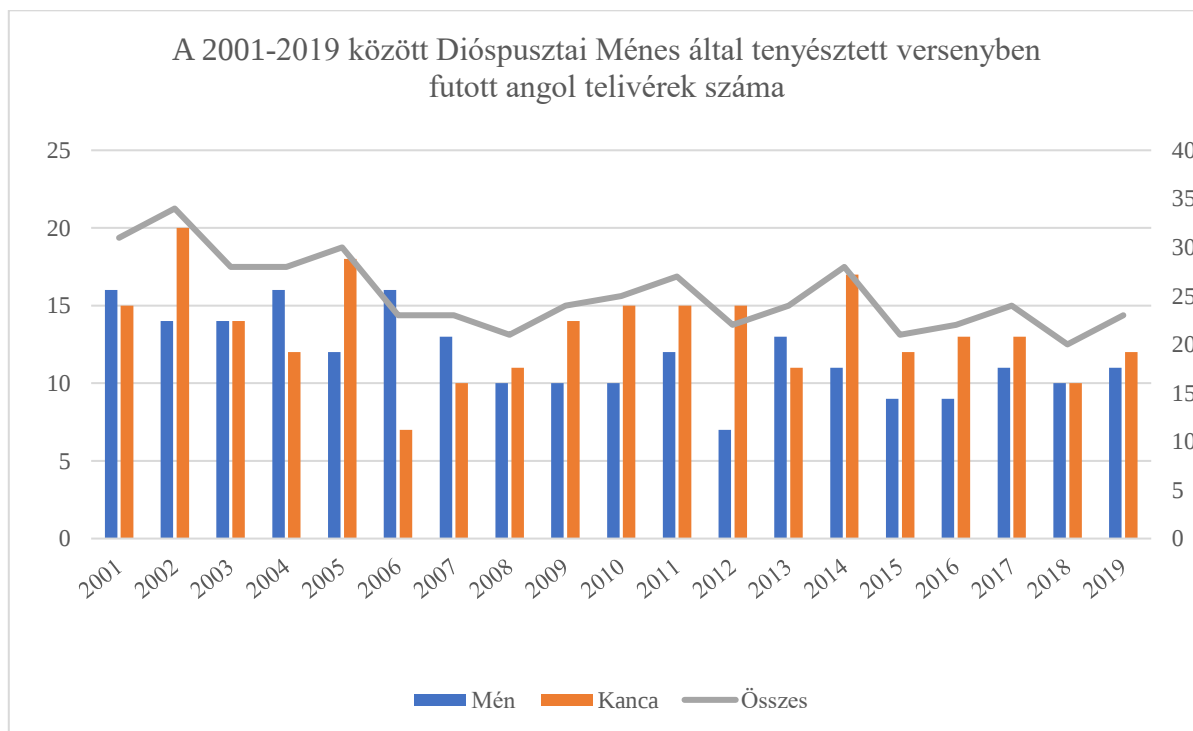
számított infláció mértékével. Ehhez az adatokat a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisából gyűjtöttem (Központi Statisztikai Hivatal, 2024). Az ezek alapján elkészített táblázatból végeztem el az adatok elemzését.

Kutatásomat négy fő szempont alapján végeztem: (1) hendikepszámmal rendelkező lovak száma évjáratokra bontva nemenként és összesítve, (2) átlagos hendikepszám éves bontásban nemenként és összesítve, (3) átlagos egy startra jutó pénznyeremény reálértéken éves bontásban nemenként és összesítve, (4) átlagos startok éves bontásban nemenként és összesítve. A Kincsem Park adatbázisából kinyerhető adatok alapján megvalósítható értékmérők közül ezt a négyet találtam relevánsnak. Ezek alapján már képet kaphatunk arról, hogy milyen irányba halad a tenyésztés.

4. Az eredmények bemutatása

Ebben a fejezetben mutatom be megfigyeléseim eredményét. Vizsgálatom során 19 év versenyeredményeit dolgoztam fel, melyben összesen 478 egyed szerepelt. Elsőként a vizsgált időszakban azokat a lovakat ábrázoltam születési évük szerint, amelyek starthoz álltak és legalább egyszer versenyben futottak (2. ábra) éves bontásban nemenként, illetve összesítve. Az y tengelyen bal oldalon látható az egyedszám nemenként bontva, jobb oldalon pedig összesen. Az x tengelyen a születési évek láthatóak.

Az általam megfigyelt időszakban csökkenő tendencia mutatkozik a Dióspusztai Ménes által tenyésztett és versenyben futott lovak számában. Ez összhangban van azzal, hogy ugyancsak csökkenés figyelhető meg a teljes magyar lóállományban is. A Központi Statisztikai Hivatal szerint, 2001-ben Magyarország lóállománya 60 000 egyedre tehető, míg ez a szám 2019-re 52 000-re csökkent (Központi Statisztikai Hivatal, 2024). A Magyarországi Galopp Versenyló Tenyésztők Egyesületének 2010 és 2020 közötti statisztikájából is jól kivehető a visszaesés a kancafedeztetések és a regisztrált csikók számában is (Magyarországi Galopp Versenyló Tenyésztők Egyesülete, 2024).

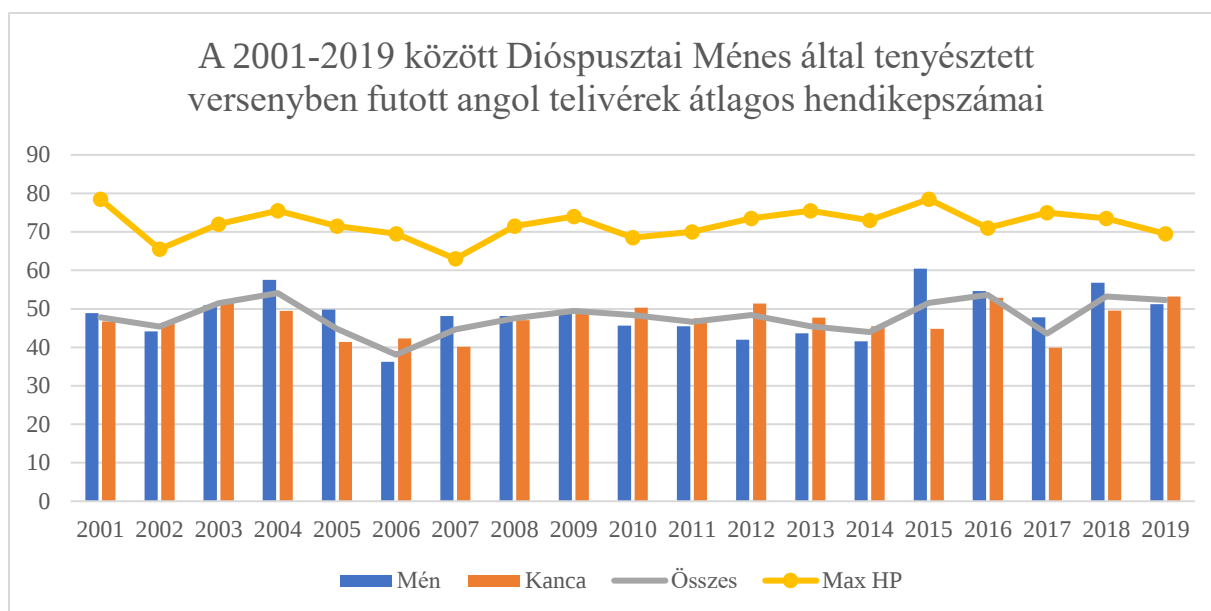
2. ábra Versenyben futott lovak száma születési évük szerint

(Forrás: Saját szerkesztés Kincsem Park Galoppadatbázis adatok alapján)

Bár az általam vizsgált születés szám csak azokat a lovakat veszi figyelembe, melyek legalább egyszer starthoz is álltak, ebből következtethetünk az összes diópusztai tenyésztésű ló születés számára is. Míg 2001-2009 közötti átlag 26,9 volt, a 2010-2019 közötti időszakban ugyan ez a szám csak 23,6. Érdekes megfigyelés továbbá, hogy a kancák létszámban enyhén fölényben vannak. A vizsgált lovak 53,1%-a kanca (254 db/ 478db) és ebben az időszakban csak 4 olyan évjárat volt, melyből több mén került ki, mint kanca, illetve egy esetben, 2018-ban ugyanannyi.

A 3. ábrán születési évük szerint éves bontásban nemenként, illetve összesítve szerepelnek a lovak. Az y tengelyen látható a lovak átlagos hendikepszáma 0-70-ig terjedő skálán, az x tengelyen pedig a születési évek láthatóak. A ménes lovainak hendikepszámában összességében fejlődés nem látható az általam megfigyelt időszakban. A kimagasló évjáratok átlaga egy-egy kiemelkedő teljesítményű egyednek köszönhető. A mének átlagos hendikepszáma a vizsgált időszakban összességében magasabb volt, mint a kancáké, azonban csak 1,4-del, amit nem tekintek releváns különbségnek. Az összesített átlag alapján a 2004-es évjárat 54-es hendikepszám átlagával és a 2016-os évjárat 53,5-es hendikepszám átlagával volt a legerősebb, míg az összes általam vizsgált ló maximális hendikepszámainak átlaga 47,9. Ez egy átlagos negyed osztályú hendikeplő képessége, azonban nagy különbségek vannak az évjáratokon belül is, általában 0 és 70 között változik, 70 fölötti számot mindösszesen 20 ló ért el a vizsgált időszakban.

A 2015-ös évjáratnál jelentős kiugrás figyelhető meg a mének diagramján. Két meghatározó mént kell kiemelni ebből az évjáratból, Esti Fényt és Cirfandlit. Esti Fény által szerzett legmagasabb hendikepszáma 78,5, ezzel nem csak az évjáratában, hanem az általam megvizsgált időszakban is a legmagasabb számot szerezte. Esti Fény a ménes valaha volt legeredményesebb lova, aki napjainkban is aktívan és sikeresen versenyzik új tulajdonban Ausztráliában, ahol már *Listed* kategóriájú versenyt is tudott nyerni. Ez korábban egyetlen magyar tenyésztésű lónak sem sikerült a besorolási rendszer (*European Pattern Committee*) 1971-es bevezetése óta. Cirfandli is említést érdemel, legmagasabb hendikepszáma 74,5 volt, sikeres hazai és külföldi versenykarrierje után most Diópusztán fedezőménként aktív, első évjárata hamarosan a versenypályán is bizonyíthat. A 2018-as évjárat kiemelkedő ménje a Magyar Derby győztes Shy Boy volt, akinek a legmagasabb hendikepszáma 73,5 volt.

3. ábra A versenyben futott angol telivérek átlagos hendikepszáma

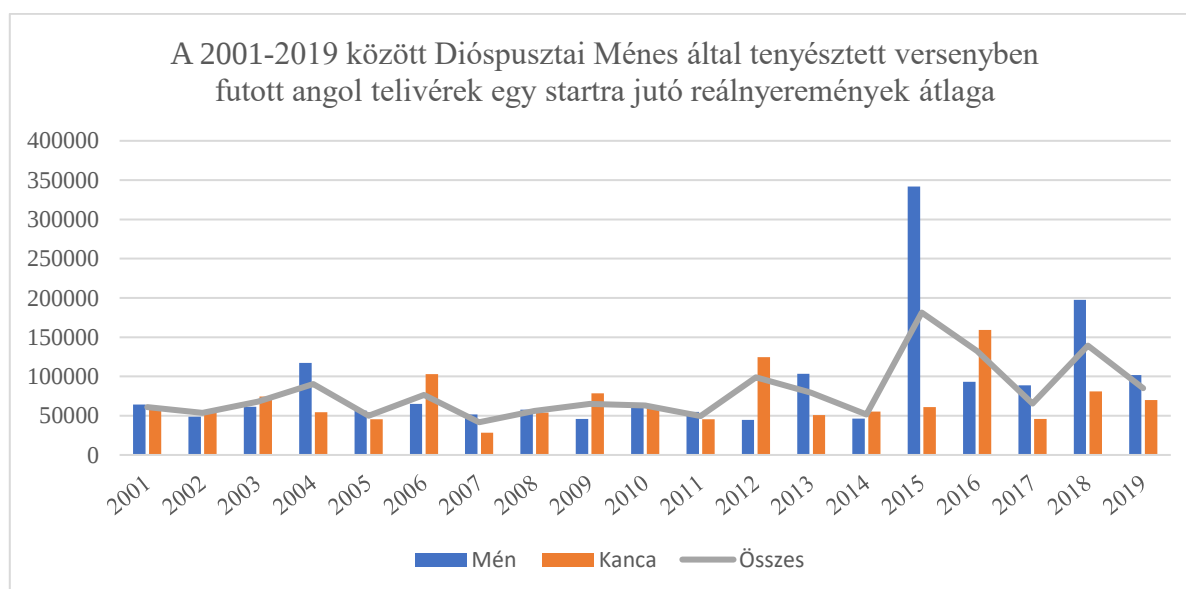
(Forrás: Saját szerkesztés Kincsem Park Galoppadatbázis adatok alapján)

A megfigyelt időszakban a hendikepszámok átlagához hasonlóan az egy startra jutó reálnyeremények értékeiben sem figyelhető meg növekedés, viszont itt is kivételt képeznek a kimagasló teljesítményt nyújtott egyedek (4. ábra). A diagram a 2001 és 2019 közötti időszakban, a Diópusztai Ménes által tenyésztett angol telivérek egy startjára jutó reálnyeremények átlagát mutatja, külön bontva a ménnek, a kancák, valamint az összes ló átlagos teljesítményét. Az y tengelyen látható a lovak egy startra jutó nyereményének reálértéke forintban meghatározva nemenként bontva, az x tengelyen pedig a születési évek láthatóak. A lovak egy futásra jutó átlagos reálnyereményének értéke többé-kevésbé stabil, az egész vizsgált állományra nézve 79 305 HUF, de néhány év kiemelkedik. 2015-ben jelentős csúcsot láthatunk, ahol az összesített egy futásra jutó reálnyeremény 181 000 HUF-ra ugrott, ez elsősorban az előbb említett két kiemelkedő képességű telivérnek köszönhető.

A kancák egy startra jutó átlagos reálnyereménye 68 722 HUF, míg a ménké 89 784 HUF, ami 131 %-a, az ellenkező nemnek. Az adatok alapján a mének egy startra jutó nyereménye általában magasabb, különösen olyan években, mint 2004, 2015, 2017, és 2018 amikor ezek jelentősen kiemelkedtek. A 2015-ös és 2018-as évjárat ménjeinek magas átlaga néhány, korábban már bemutatott, kimagaslóan eredményes lovaknak köszönhető. A 2014-es és 2015-es évjáratban egy nagy növekedési hullám figyelhető meg a reálnyeremények tekintetében. Valószínű, hogy ez annak is köszönhető, hogy a versenyszervező versenydíjat emelt abban az

időszakban, amikor ezek a lovak leginkább aktívak voltak, de erre vonatkozóan nem találtam adatot.

A jobb képességű lovak általában magasabb kategóriájú versenyekben is érvényesülni tudnak, így több pénzdíjat tudnak nyerni. Azonban, ha a 3. és 4. ábrát összehasonlítjuk látható, hogy nem lineáris az összefüggés a maximális hendikepszám és az egy startra eső pénznyeremény között. Ezt több összetevő is okozza. Az egyik, hogy például egy-egy kiemelt verseny díjazása többszöröse az alacsonyabb kategóriájú futamoknak, míg az ezekért a győzelmekért járó képességszám nem feltétlenül magas. Továbbá elképzelhető magas hendikep szám egy lónak anélkül is, hogy pénznyereményt érő helyen ért volna célba abban az esetben, ha jó lovak futnak együtt és közel futnak be egymáshoz.

4. ábra Az egy startra jutó reálnyeremények átlaga

(Forrás: Saját szerkesztés Kincsem Park Galoppadatbázis adatok alapján)

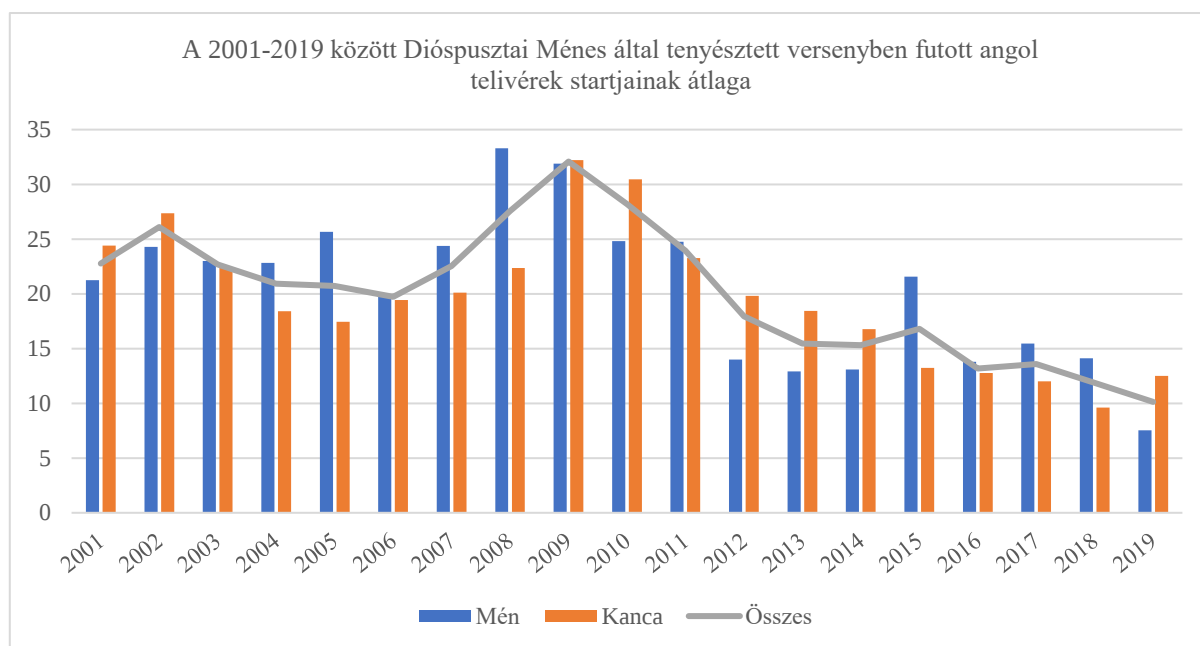
Az egyes évjáratok egyedeinek versenykarrierjük alatti átlagos startjainak számát mutatja 2001 és 2019 között az 5. ábra. A diagramon születési évük szerinti bontásban nemenként, illetve összesítve szerepelnek a lovak. Az y tengelyen látható a lovak átlagos startjainak száma nemenként bontva. Az x tengelyen a születési évek láthatóak. 2008-as és 2009-es évjáratnál figyelhetjük meg a legmagasabb startok számát, ami 30 fölé emelkedett. 2009-es évjáratától viszont jelentős visszaesés tapasztalható, az átlagos startok száma fokozatosan csökken.

A versenyeken való indulások száma rengeteg tényező összetevője, függhet a lovak mentális és fizikai egészségétől, kondíciójától, terhelhetőségétől, a versenyek számától, a futtatói és idomári stratégiáktól is. Egy adott évben megemelkedhet a startok száma, ha több tehetséges,

jó teljesítményű ló áll rendelkezésre, míg egy másik évben a csökkenés háttérében akár járvány, rosszabb tréningfeltételek vagy kevesebb, az adott populáció számára ideális verseny is állhat. A legfontosabb tényező azonban a szervezeti szilárdság. Csak egészséges ló tud hosszú távon jól teljesíteni, ami mindenki számára előnyös. A tulajdonos tovább örülhet lova sikereinek, egy idomárnak is fontos, hogy legyenek stabil „öreg” lovai az istállójában, és nem utolsó sorban a fogadók és a versenyszervező számára is jó, ha vannak ilyen lovak, hiszen a teljesítményük többé kevésbé kiszámítható. Így ez az adat mindenképpen egy fontos értékmérő, a tenyésztőnek pedig jó hírnév, ha folyamatosan kemény lovakat tud előállítani.

2011-es évjáratból kerültek ki utoljára olyan lovak, melyek karrierjük során 50, vagy annál több versenyt tudtak futni, Máramaros (55 start) és Kőrösfő (52 start). Mind a két telivér 2016-ban, 5 évesen fejezte be versenykarrierjét. Kőrösfőről nincs tudomásom, de Máramaros egészségesen vonult vissza a versenyzéstől. De az ezt követő évjáratokban már 40 fölötti adatot is csak 2 esetben találunk. A 2013-as születésű Zita Királyné futott 49 alkalommal és a 2014-es születésű Futurist Fashion pedig 46 alkalommal. A legtöbb versenyben Csatadal vett részt figyelemre méltó 94 alkalommal. Érdekes még azt is megjegyezni, hogy a 20 legtöbbet futott ló mindegyike 2010 előtt született.

A lóverseny színvonalának fenntartása és annak emelése érdekében 2015-re megépült az 1900 méteres ellipszis alakú szintetikus galopp versenypálya a Kincsem Parkban, mely a homokpályát váltotta le. Az új talaj ellenáll az időjárás viszontagságainak és a lovak számára állandó minőségű versenytalajt biztosít, így garantálva az ideális versenykörülményeket. Ezzel párhuzamosan megtörtént az Alagi Tréningközpontban is a „Nyári pálya” talajának szintetikusra történő cseréje, segítve a telivérek optimális felkészülését a versenyekre (Hesp, 2018). Ezeknek az újításoknak kedvező hatással kellett volna lenni a közepes képességű hendikep lovak eredményeire és élettartamára, melyek javarészt ezen a területen versenyeznek Magyarországon, míg jobb képességű társaik a gyepen mérik össze gyakrabban gyorsaságukat.

5. ábra A versenyben futott lovak startjainak átlaga

(Forrás: Saját szerkesztés Kincsem Park Galoppadatbázis adatok alapján)

Kétségtelen, hogy az 5. ábrán látható erős visszaesés a lovak futásainak számában sok tényezőre vezethető vissza és szoros összefüggésben van az előző diagramokkal. A lóverseny, lótenyésztés és versenyló futtatás iránti érdeklődés hazánkban sajnos nem mutat növekvő tendenciát. A futtatók vagy más néven versenyló tulajdonosok a győzelem dicsőségét szeretnék megszerezni, illetve az ezzel járó anyagi javakat. Bár közhírt mondás, hogy ez a királyok sportja, és általában a versenyló futtatás ráfizetés, Magyarországon azonban sok gyengébb anyagi háttérrel rendelkező futtató van, akik fontos szerepet játszanak a hazai lóversenysportban és szeretnék, ha lovuk vagy lovaik nyeresége legalább a havi tréningjüket fedezné. A legtöbbjüknek azonban nem adatik meg olyan ló, amely annyit tud keresni, hogy saját költségeit az fedezze, ez pedig gazdasági szempontból ahhoz vezet, hogy minél nagyobb a különbség a költségek és a nyereségek között, annál valószínűbb, hogy egy lovat eladnak. Általában gazdasági vagy eszmei megtérülés szükséges ahhoz, hogy a futtató tréningben tartsa a lovat a következő szezonra is.

A lóversenyben a telivérek nagy igénybevétele miatt a kisebb, nagyobb sérülések nem ritkák. A tulajdonosok többsége lovuk kisebb sérülése esetén is inkább megvált lovától, mert a tartási és állatorvosi költségek annyira magasak, illetve egy sérült ló eredményes új versenykarrierjének az esélye annyira kiszámíthatatlan, hogy sokan meg sem kockáztatják ezt. A futások számában történő csökkenés mögött állhat, hogy a trénerok és tulajdonosok kénytelenek egy olyan menedzsmentet folytatni, ahol az előzőekben említettek alapján a lovak

terhelését csökkenteni szeretnék. Érdekes számomra, hogy az általam vizsgált időszakban az egyedek maximális hendikepszámainak átlaga alapján, egy átlagos IV. osztályú hendikepló képességéhez sorolhatóak.

A hendikep lovak általában gyengébb képességűek, jellemző a sűrűbb futás a jobb képességű lovakkal szemben, amelyek általában a nagyobb díjazású, nehezebb versenyekben állnak starthoz. A közepes vagy alacsonyabb képességű hendikep lovaknak sűrűbb futásokkal van esélye „megkeresni a zabra valót”, ahogyan ezt lovas körökben mondják, a futások száma mégis visszaesést mutat. Ez pedig mindenképpen utal arra, hogy a lovak terhelhetősége a vizsgált időszakban csökkent, aminek a hátterében állhat a tenyészállomány változása, a felnevelésben történt változtatások, a verseny- és tréningpálya talajának megváltozása és akár a szakképzett személyzet (lovasok, lovászok) hiánya is. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a 2016-os évjárattól kezdődő mérséklődést a futások számában, érdemes lehet az ezzel összefüggésbe hozható 2015-ben elkészült szintetikus versenypálya és a tréningpálya minőségének esetleges felülvizsgálata, mivel mind a lovasoktól, mind az idomároktól sok panaszt hallani ezzel kapcsolatban. A Dióspusztán tenyésztett versenylovak nagy része az Alagi Tréningközpontban áll tréningben, így az ott történt változtatás az általam vizsgált lovak jelentős hányadára hatással volt.

Az általam vizsgált adatokból megállapítható, hogy nem történt javulás a vizsgált időszakban a ménes eredményeiben. Ugyan született egy-egy kimagasló képességű versenyló, melyek nemzetközi sikereket is tudtak szerezni, egészében véve azonban mégsem történt érdemi javulás a tenyésztésben.

A tenyésztői és futtatói prémiumok figyelembevétele további vizsgálati lehetőséget kínálna, mely talán javítana a reálnyeremény mutatókon.

5. Következtetések

Az általam vizsgált adatokból számomra a legfeltűnőbb és legaggasztóbb az az, hogy az egyes évjáratok egyedei egyre kevesebb versenyben indulnak versenykarrierjük során. Pedig a ménésnek esszenciális szerepe van a magyar lóversenyzés életben tartásában. De a ménés szempontjából is fontos lenne, hogy lovaik versenykarrierje minél tovább tartson, hiszen a tulajdonosok sokszor ezt a szempontot is figyelembe veszik, amikor lovat vásárolnak. Továbbá teljesebb képet lehet kapni egy-egy ló valós képességéről. Ennek a csökkenésnek a lehetséges okait az előző fejezetben kifejtettem, azonban ezt mindenképpen érdemes lenne tovább vizsgálni a jövőben.

A megfigyelt 19 év alatt a ménés anyakanca és fedezőmén állományának nagy részét lecserélték, az utódok eredményeiben viszont számottevő fejlődés nem figyelhető meg. Az általam megfigyelt időszak óta a ménés telivérállomány minőségét javíthatta, hogy a Diópusztai Ménés új vezetésének és szemléletmódjának köszönhetően új kancákat vásároltak 2020-ban a lóversenyzés hazájából, az Egyesült Királyságból, akik néhányan olyan jó nevű ménektől származó vehemmel érkeztek országunkba, mint Cityscape (GB), Eqtidaar (IRE), Ulysses (IRE), Study Of Man (IRE) vagy Land Force (IRE) (Tattersalls, 2024). Ezek figyelembevételével érdemes lenne a 2019-es évjárat utáni évjáratok versenyeredményeinek vizsgálata is.

Összességében elmondható, hogy nem történt javulás az vizsgált időszakban a ménés eredményeiben. Ugyan született egy-egy kimagasló képességű versenyló, melyek nemzetközi sikereket is tudtak szerezni, egészében véve azonban mégsem történt érdemi javulás a tenyésztésben. A tenyésztői és futtatói prémiumokat nem vettem figyelembe kutatásom során, mivel nem jelenik meg az adatbázisban, egyesével kellett volna minden ló futásai után kiszámolni, ráadásul ennek mértéke időszakonként változott. Ez azonban valamelyest javítana a reálnyeremény mutatókon.

A tenyésztési kedv növekedéséhez azonban nem elegendők a különböző támogatások, ahhoz a gazdaság érzékelhető növekedése mellett a magyar lóversenyzés versenydíjainak jelentős növekedésére lenne szükség. Az egyre gyakoribb aszályos évek hatására a takarmány- és szalmaárak is jelentősen megugrottak, ami szintén nem kedvez az ágazatnak (Szentés, 2023). Ezzel párhuzamosan növekednek a tréningdíjak, amelyek csökkentik a versenyló vásárlási kedvet, így a tenyésztő kénytelen évről-évre kevesebb lovat előállítani a jövedelmezőség érdekében.

A tenyésztő elsődleges céljának nem mondható a lovak bérbeadása, Dióspusztán mégis lehetőséget kínál az általa tenyésztett versenylovak bérlésére, ami mind a futtató, mind a tenyésztő számára költségcsökkentést eredményez. A tenyésztő számára csak akkor válik nyereségessé, ha a bérleti százalék és a tenyésztői prémiumok összege a versenyévek során átlépi a lovak születésétől a bérbeadásáig történő költségének jelenértékét. További vizsgálatok során ezt is érdemes lenne vizsgálni, hogy az egyes években a lovak milyen tulajdonviszonyban voltak, hiszen ennek is lehet hatása az eredményekre.

A hendikep számok vizsgálatát óvatosan kell kezelni, hiszen a populáció alacsony létszáma miatt egy-egy kiemelkedően jó vagy rossz egyed is már nagyban befolyásolhatja a statisztikát. Továbbá a kis mezőnyök miatt gyakran nehéz a valós teljesítmény megítélése, és előfordulhat, hogy a lovak hosszakra szétszóródva egymástól érnek célba. Ezen kívül, mivel csak egy pálya van Magyarországon, az idomárok nem válogathatnak, hogy hol futtatják lovaikat. Amelyik lónak például a mély pálya kedvezőbb, nem fogja legjobbját nyújtani kemény talajon, viszont kénytelen futni ott is, mivel az időjárást nem lehet befolyásolni. Ezeket a különbségeket is figyelembe lehetne venni, ha használnának *GoingStick*-et a futófelület minőségének vizsgálatára. Technikai hiba vagy időjárási körülmények miatt előfordul, hogy a startgép nem használható és zászlós indítást rendel el a versenyintézőség. Ezek a futamok gyakran valójában elbírálnak. További komoly befolyásoló tényező még a zsoké. Jellemzően kevés a tapasztalt versenylovas Magyarországon, ezért bevett szokás külföldről hívni lovasokat. Sok ló esetében ennek döntő jelentősége lehet, nagyságrendeket javíthat a teljesítményén egy tapasztalt külföldi zsoké.

Látható tehát, hogy az eredmények elemzését még rengeteg adat figyelembevételével lehetne precízebbé tenni, ami azonban túlmutat egy szakdolgozat terjedelmén. A ménes számára azonban mindenképpen hasznos információval szolgálna az, ha legalább az általam vizsgált paramétereket összevetnék a többi magyar tenyésztésű angol telivérrel, illetve a teljes magyar versenyló állománnyal. Így pontosabb képet kapnánk arról, hogy hol is helyezkedik el a nagy múltú ménes Magyarország lóverseny-térképén.

A ménes kulcsfontosságú szereppel bír a magyar galoppsport jövője szempontjából. Szomszédos országok (Ausztria, Horvátország, Szlovénia) példáján láthatjuk, hogy tenyésztés nélkül előbb-utóbb megszűnik a lóversenyzés. Magyarországon 2023-ban már csak alig több, mint 90 angol telivér csikót regisztráltak és 2024-ben ez a szám várhatóan tovább csökken. Közös összefogásra és hatalmas befektetésre lenne szükség, hogy ezt a tendenciát vissza tudjuk fordítani és a magyar lóversenyzést életben tarthassuk.

6. Összefoglaló

Dolgozatomban a Bábolna Nemzeti Ménesbirtok Diópusztai Angol Telivér Ménese által tenyésztett lovak versenyeredményeit vizsgáltam és hasonlítottam össze a 2001-es évjárártól a 2019-es évjáratig. Azért ezt az intervallumot választottam, mert 2001-es évjárártól érhető el minden releváns információ az adatbázisban, és a 2019-es évjárat (2 ló kivételével) pedig már befejezte versenykarrierjét, így szinte teljes képet kaphatunk erről az időszakról. 19 év már tenyésztési szemmel nézve is jelentős időszaknak mondható, az esetleges fejlődése vagy hanyatlása az állománynak megjelenik.

Csak azokat a lovakat vettem figyelembe, amelyek legalább 1 alkalommal starthoz álltak. Így összesen 478 ló eredményeit vizsgáltam. Négy fő szempontot vettem figyelembe: (1) a versenyben futott lovak száma évjáratonként és nemenként bontva, illetve összesítve, (2) átlagos hendikepszám évjáratonként és nemenként bontva, illetve összesítve, (3) átlagos egy startra jutó pénznyeremény reálértéken évjáratonként és nemenként bontva, illetve összesítve, (4) átlagos startok évjáratonként és nemenként bontva, illetve összesítve.

Az eredmények alapján azt a következtetést vontam le, hogy a ménes által tenyésztett lovak érdemben nem fejlődtek az évek során, viszont két mutató lényegesen romlott. A versenyben futott lovak száma és az átlagos startok száma jelentősen csökkent az évek folyamán, ezek lehetséges okait tárgyaltam.

Az anyakanca és fedezőmén állomány változása ellenére a ménes eredményei nem javultak látványosan és az egyes évjáratok lovai egyre kevesebb versenyben vesznek részt karrierjük során. Ehhez hozzájárulhat a versenylovak sérülékenysége is, ami miatt sok tulajdonos hamarabb válik meg sérült lovától, mivel az állatorvosi és tartási költségek magasak és a teljes rehabilitáció bizonytalan. Emellett a hazai lóversenypálya korlátozott lehetőségei miatt nem mindig ideálisak a feltételek minden ló számára és a tapasztalt zsokek hiánya tovább nehezíti a versenyek eredményességét. A tenyésztés ösztönzéséhez szükséges lenne a versenydíjak és a támogatások emelése, mivel a növekvő takarmányárak és tréningdíjak tovább csökkentik a ló tartási kedvet. A magyar lóversenyzés fellendítéséhez közös összefogásra és jelentős befektetésre lenne szükség. Ha nem történik előrelépés, a sport jövője veszélybe kerülhet, mint ahogyan az más szomszédos országokban történt, ahol a lóversenyzés angol telivér tenyésztés nélkül megszűnt.

Irodalomjegyzék

- Bábolna Nemzeti Ménesbirtok honlapja.* (2024). Letöltés dátuma: 2024. 10. 25., forrás: www.babolnamenes.hu: <https://babolnamenes.hu/menesunk/angol-teliver-menes-tortenete/>
- Bailey, E., Petersen, J., & Kalbfleisch, T. (2022). Genetics of Thoroughbred racehorse performance. *Annual Review of Animal Biosciences*, 131-150.
- Bodó, I., & Hecker, W. (1992). *Lótenyésztők kézikönyve*. Budapest: Mezőgazda kiadó.
- Bossányi-Havas, R., & Gróf Markovits, I. (1943). *Magyar lósport és lótenyésztés*. Budapest: Közérdekű Könyvkiadó Vállalat.
- Bower, M., McGivney, B., Campana, M., Gu, J., Anderson, L., Barrett, E., . . . Bradley, D. (2012). The genetic origin and history of speed in the Thoroughbred racehorse. *Nature communications*, 643.
- Britannica, T. E. (2024). *Thoroughbred*. *Encyclopedia Britannica*. Forrás: <https://www.britannica.com/animal/Thoroughbred>
- British Horseracing Authority honlapja.* (2024). Letöltés dátuma: 2024. 10. 31., forrás: British Horseracing Authority: <https://www.britishhorseracing.com/regulation/glossary-of-race-types/#:~:text=Black%20type&text=The%20phrase%20refers%20to%20the,within%20a%20horse's%20family%20tree>.
- Cashmore, V., Costner, N., Forrest, D., McHale, I., & Buraimo, B. (2022). Female jockeys- what are the odds? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 703-713.
- Chowdhary, B. (2013). *Equine genomics*. Texas: John Wiley & Sons.
- Dink, D. (1990). Advantages of a February foal. *Thoroughbred Times*, 28-32.
- Dufour, M. J., & Mumford, C. (2008). "GoingStick® technology and electromagnetic induction scanning for naturally-turfed sports surfaces. *Sports Technology*, 125-131.
- Fehér, D. (1990). *Az angol telivér Magyarországon*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- Galopp szabályzatok.* (2024). Forrás: Kincsem Park: https://kincsempark.hu/wp-content/uploads/2024/03/GVSZ_2024.pdf

- Gramm, M., & Marksteiner, R. (2010). The effect of age on thoroughbred racing performance. *Journal of equine science*, 73-78.
- Hesp, J. (2018). *A magyar galoppsport története*. Budapest: IAT Kiadó.
- Ivers, T. (1983). *The Fit Racehorse*. Cincinnati: Esprit Racing Team Ltd.
- Kincsem Park galopp adatbázis. (2024). Forrás: www.kincsempark.hu:
https://mla.kincsempark.hu/yearly_participant_stats/gallop/home
- Központi Statisztikai Hivatal. (2024). Letöltés dátuma: 2024. 09. 05., forrás:
<https://www.ksh.hu/>
- Maeda, Y., Tomioka, M., Hanada, M., & Oikawa, M.-a. (2012). Influence of track surface condition on racing times of thoroughbred racehorses in flat races. *Journal of equine veterinary science*, 689-695.
- Magyarországi Galopp Versenyló Tenyésztők Egyesülete. (2024). Letöltés dátuma: 2024. 10. 01., forrás: <https://angolteliver.com/torzskonyvezes/statisztikak>
- Németh, C. (2024). *Magyarországi Galopp Versenyló Tenyésztők Egyesülete*. Letöltés dátuma: 2024. 10. 31., forrás: A testalkat és távbírási képességének összefüggései az angol telivér lófajtában: <https://angolteliver.com/tenyesztes/a-testalkat-es-tavbiras-kepessegenek-osszefuggesei-az-angol-teliver-lofajtaban>
- Oki, H., Sasaki, Y., Lin, C. Y., & Willham, R. L. (1995). Influence of jockeys on racing time in Thoroughbred horses. *Journal of Animal Breeding and Genetics*, 171-175.
- Scoggin, C. F. (2015). Not just a number: effect of age on fertility, pregnancy and offspring vigour in thoroughbred brood-mares. *Reproduction, Fertility and Development*, 872-879.
- Szentes, O. (2023). *Szárazság Magyarországon 2022-ben és a múltban*. LÉGKÖR: AZ ORSZÁGOS METEOROLÓGIAI INTÉZET SZAKMAI TÁJÉKOZTATÓJA.
- Takahashi, T. (2015). The effect of age on the racing speed of Thoroughbred racehorses. *Journal of equine science*, 43-48.
- Tattersalls. (2024). Letöltés dátuma: 2024. 10. 25., forrás: <https://www.tattersalls.com/sales>

Köszönetnyilvánítás

Köszönetet mondok konzulensemnek Dr. Bokor Árpádnak az értékes javaslataiért, az adatgyűjtésben és feldolgozásban nyújtott segítségéért.

Köszönöm családomnak a támogatást. Hálával tartozom férjemnek türelméért, támogatásáért és szakmai segítségéért.

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréseiről és eredetiségéről

A hallgató neve:

FÖLDES LUCA VERONIKA

A Hallgató Neptun kódja:

B14FT4

A dolgozat címe:

A diáspusztai mérsékelt tenyésztett angol telivérrel

A megjelenés éve:

2024

versenyteljesítményének elemzése

A konzulens intézetének neve:

NATE Állattenyésztési Tudományok Intézete

A konzulens tanszékének a neve:

Állattenyésztési Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítást teszek, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumba. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után

nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumban.

Kelt: 2024 év október hó 30 nap

Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

NYILATKOZAT

Földes Luca Veronika (hallgató Neptun azonosítója: B1YFT4) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót¹ áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*3}

Kelt: Kaposvár, 2024.10.30.

belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendő.

³ A megfelelő aláhúzendő.